

Lehetőségek és döntések – a felsőoktatási intézményválasztási szempontok változása

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy mely tényezők befolyásolják a felsőoktatási intézménybe jelentkezők döntését, és ezek között a tényezők között kialakítható-e valamilyen sorrend. Elemzésünk empirikus alapját olyan felmérőssorozat jelenti, amelyet kérdőíves módszerrel 2009 óta végzünk egy hazai egyetem nyílt napjaira látogató hallgatójelöltek körében. Az adatfelvétel célja az adott felsőoktatási intézménybe jelentkező diákok jellemzőinek, motivációinak megismerése volt. Ennek egy szeletén végzett elemzések eredményeit foglaljuk most össze, amely a diákok intézményválasztási attitűdjéinek megismerését szolgálja.

Először áttekintjük az intézményválasztási folyamatot leíró modelleket, majd ismertetjük a nemzetközi és hazai szakirodalom alapján meghatározható intézményválasztási szempontokat. Bemutatjuk felmérőssorozatunk eredményeit, kitérünk a döntést meghatározó legfontosabb indikátorok jellemzésére, végül további kutatási irányokat jelölünk ki.

Az intézményválasztási folyamatot leíró modellek¹

Az intézményválasztási folyamatot leíró modellek a nemzetközi szakirodalomban az 1980-as években jelentek meg (Chapman, 1981.; Jackson, 1982.; Litton, 1982). A modelleket a következő csoportokba sorolhatjuk: közgazdasági modellek, szociológiai modellek, vegyes modellek (Aydin, 2013).

A közgazdasági modellek közös jellemzője, hogy figyelembe veszik: a diákok döntése meghozatalakor saját hasznosságának maximalizálására, kockázatának csökkentésére törekzik. Csak akkor kötelezi el magát egy felsőoktatási intézmény mellett, ha a választásával nyert haszna nagyobb, mint amihez akkor jutna, ha másik felsőoktatási intézményt választana, vagy ha úgy döntene, hogy nem tanul tovább (Hossler, Braxton és Coopersmith, 1985).

¹ A szerző megemlíti még a marketing modelleket, ezek ismertetésétől itt eltekintünk. A modellek jellemzően azt vizsgálják, hogy a felsőoktatási intézmények különböző marketing eszközök segítségével hogyan tudják a diákok választását befolyásolni.

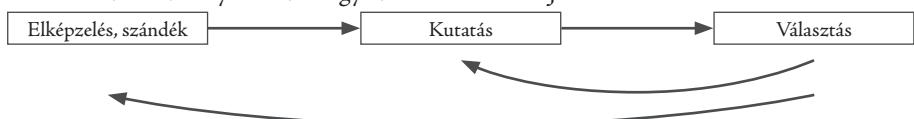
► Educatio 2014/4. Csuka Gyöngyi és Banász Zsuzsanna: Lehetőségek és döntések – a felsőoktatási intézményválasztási szempontok változása, 616-631, pp.

Az ide sorolható modellek gyenge pontja, hogy feltételezik, a diákok mindenkorban racionálisan döntenek, illetve minden információ a rendelkezésükre áll. A valóságban a döntés meghozatalakor a tanuló nem rendelkezik mindenre kiterjedő ismeretekkel, továbbá a döntést befolyásoló tényezők is folyamatosan változnak (például új szakok jönnek létre, megváltozik a finanszírozási rendszer).

A szociológiai modellekben, vagy más néven státusz-, végzettség- és társadalmi modellekben a hangsúly a különböző társadalmi, illetve egyéni tényezőkön van. E modellek közé sorolhatjuk például Jackson 1982-es modelljét, amelyben három szakaszból álló megközelítést alkalmaz. Az első szakasz a „preferencia”, amikor legerősebben érvényesül a társadalmi hatás. Milyen a családi-, a társadalmi háttér, milyen végzettségű a diákok, illetve szeretne-e továbbtanulni? A második szakasz a szelekció, válogatás, amikor figyelembe veszi a rendelkezésre álló erőforrásokat, s végül az értékelés, amikor eldönti, hogy melyik oktatási intézményt választja. Nemzetközi és hazai felmérések alapján elmondható, hogy a szülők társadalmi státusza döntően befolyásolja a gyermek társadalmi helyzetét. Az iskolázottabb szülők gyermekei nagyobb eséllyel tanulnak tovább a szakközépiskola elvégzése után is, mint a kevésbé iskolázott szülők gyermekei (Lannert, 1998). Az e csoportba tartozó modellek figyelembe veszik a családi, társadalmi-gazdasági háttérét is, más modellek pedig elutasítják, hogy a diákok vagy családjuk mindenkorban racionálisan választ. E modellek gyengesége, hogy szinte kizárálag a döntés társadalmi-szociológiai aspektusaira fókuszálnak.

A harmadik csoport a vegyes modelleké, amelyek a közgazdasági és szociológiai modelleket ötvözik. E modellekben már egyszerre veszik figyelembe, hogy a diákok mindenkorban racionálisan döntést hozzák, és választását társadalmi szempontok is befolyásolják. Ide sorolhatjuk például Hossler és Gallagher 1987-es háromlépcsős modelljét (Hossler és Gallagher, 1987). Az első lépés a szándék, amikor a diákok eldöntik, hogy szeretné-e továbbtanulni, vagy úgy döntik, hogy inkább munkába állnak. A második lépés a keresés, amikor összegyűjtik az oktatási intézményekről elérhető legtöbb információt. A harmadik lépés pedig a választás, amikor kiválasztják, hogy hol szeretné folytatni tanulmányait. A modell kiegészíthető visszafelé mutató nyilakkal is (1. ábra), amelyek azt jelzik, hogy ha a diákok sikertelenül felvételizik a felsőoktatási intézménybe, akkor érdemes újragondolni, hogy valóban ez volt-e a megfelelő választás (magához illő felsőoktatási intézményt, szakot választott-e, érdemes-e belekezdenie a diploma megszerzésébe). Vagy esetleg a felvételi rendszer szigorodása miatt nem sikerült egy egyetemre vagy főiskolára sem bekerülnie (ha a felvételi rendszer időközbeni változása vezetett a sikertelen felvételihez, akkor az új szabályokhoz igazodva érdemes újból próbálkoznia).

1. ábra Az intézményválasztás egyszerűsített modellje

A továbbtanulási döntés meghozatala előtt – elsősorban angolszász országokban – elterjedt, hogy a diákok egy kis időt (pár hónapot, vagy egy évet) utazással, önkéntes munkával vagy nyelvtanulással tölt (gap year). A hosszabb szünet elkötelezheti egy szakma, pálya mellett, de el is téritheti a diákokat attól. Előfordulhat az is, hogy a már beiratkozott hallgató dönti úgy, hogy másik intézményt, szakot vagy képzési formát választ. Ilyenkor a munkával vagy

utazással töltött passzív félév, vagy egy külföldi felsőoktatási intézményben eltöltött félév lehetőséget nyújt egy újabb választás átgondolására.

Intézményválasztási szempontok

Az intézményválasztási szempontokat többféleképpen csoportosíthatjuk. Két fő kategória képezhető (*Espinosa és mtsai, 2014*): hallgatói tényezők, illetve intézményi tényezők. A hallgatói tényezők közé sorolható a diákok társadalmi, gazdasági státusza, a szülők képzettsége, a diákok elkezelése a felsőoktatás költségeiről és a különböző pénzügyi támogatásokról (például ösztöndíjakról), arról, hogy milyen karriert szeretne, illetve a szülők, barátok, tanárok, pályaválasztási tanácsadók javaslatai. A másik csoportba, az intézményi tényezők közé sorolható az egyetem vagy főiskola elhelyezkedése, mérete, típusa (három-, négy- vagy ötéves képzést nyújt, állami vagy magánintézmény), hírneve, a felsőoktatási rangsorban elfoglalt helyezése, az oktatás minősége és minden az információ, amely online vagy nyomtatott útmutatókból beszerezhető.

Hachmeister (2007) kutatásai alapján a legfontosabb intézményválasztási szempontok sorba is rendezhetők. Németországi felmérés alapján a legfontosabb intézményválasztási szempont, hogy olyat tanuljon a diákok, amit szeretné. Ezt követi a felszereltség, az egyetemi légbőr, a belépő hallgatóknak nyújtandó szolgáltatások, a tandíj összege, a tanácsadás minősége, kedvező megélhetési költségek, egyetemi hírnév, a képzések sokszínűsége, illetve az egyéb szolgáltatások minősége, mint amilyen a kollégium, kávézó vagy sportolási lehetőségek. A lista végén található szempontok, mint a férfiak és a nők közötti egyenlőség megléte, a szabadidős tevékenységek, az otthon közelsége, az egyetem mérete, megbízhatósága és végül a szülők/rokonok/barátok közelsége-távolsága.

Ugyancsak a legfontosabb szempontok közé sorolta az egyetem fizikai állapotát (infrastruktúra – könyvtár, számítógép és internet, menza, sportcsarnok, kollégium stb.) Polat a Törökországban, 2011-ben végzett felmérése alapján (*Polat, 2012*). A tényezők között új elemként szerepel az egyetemről szóló pletykák és történetek, a posztgraduális képzés lehetősége, illetve az, hogy az egyetem szakosodott-e valamely tudományágra (például orvosi egyetem, vagy közgazdaságtudományi egyetem).

Kisebb elemszámú mintát bemutató (*Czeglédi, 2009*), vagy egy adott képzési formát vizsgáló tanulmányok (*Tözsér, 2013*) Magyarországon is születtek. Az intézmények gyakran saját kérdőívek segítségével próbálják beazonosítani a hozzájuk jelentkezők jellemzőit. A magyarországi kutatások közül *Járainé és szerzőtársai (1999)* a következő motívumokat azonosították: magas szintű képzés, máshová nem vennék/vették fel, hivatástudat, munkavállalás, szülői óhaj, ismerősök ajánlása, világnézet megfontolások, és egyéb, máshová nem besorolható tényezők. A legfontosabb intézményi szempontok pedig az oktatás színvonala, a követelmények, a tanár-diák kapcsolat, az infrastrukturális háttér, illetve a szervezettség.

A vizsgálat fő kérdései és módszerei

Vizsgálatunk célja annak feltárása volt, hogy a továbbtanulási döntés meghozatala után milyen szempontok alapján választja ki a hallgatójelölt a felsőoktatási intézményt. A fentiekben bemutatott vegyes modellekre alapozott saját kérdőíünkben a felsőoktatási intézmény kiválasztását befolyásoló szociológiai és gazdasági aspektusok is találhatók. Nem kértük

ugyan a kérdőívet kitöltőktől a saját családjuk társadalmi státuszának beazonosítását, viszont érdeklődtünk, hogy a továbbtanulás helyének meghatározásában mennyire játszik fontos szerepet a családtagok és ismerősök véleménye. A döntés gazdasági jellegére utaló adathoz például azon kérdésre adott válaszokon keresztül tudtunk jutni, hogy mennyire fontos számukra a képzés vagy a megélhetés költsége.

Vizsgálatunk során támaszkodtunk a magyarországi vizsgálatok tanulságaira, adatfelvételünk sajátosságaira, és végül az alább felsorolt szempontokat vettük figyelembe:

- minőségi oktatás,
- a képzés költsége,
- kollégiumi ellátás,
- továbbtanulási lehetősek (mesterképzés, PhD képzés),
- a felsőoktatási intézmény közelsége/távolsága, elhelyezkedése,
- korábbi évek ponthatárainak alakulása,
- használható tudás,
- az intézmény felsőoktatási rangsorban elfoglalt helye,
- külföldi tanulási lehetőségek,
- rokonok, családtagok ajánlása,
- ismerősök, barátok ajánlása,
- későbbi kapcsolatok, barátok,
- szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek,
- diákmunka-lehetőségek,
- végzés utáni elhelyezkedés esélye.

Arra kértük a nyílt napra látogatókat, hogy olvassák el a fenti 15 tényezőre irányuló kérdésünket, és ötfokozatú skálán értékeljék, hogy mennyire fontos szerepet töltenek be intézményválasztásuk során.²

A vizsgálatSOROZATRA 2009 novembere és 2014 januárja között került sor.³ A vizsgált időszak alatt több mint 1700 kérdőívet töltött ki a felsőoktatási intézmény nyílt napjára látogató hallgatójelöltek. A hibásan vagy hiányosan kitöltött kérdőívek kizárasa után 1484 kérdőívet értékelünk.⁴ (A 2009/2010. tanévben 258, 2010/2011-ben 139, 2011/2012-ben 629, 2012/2013-ban 185, 2013/2014-ben pedig 273 darab értékelhető kérdőívet vettünk figyelembe.) A legtöbb kérdőív felvételére 2011 őszén, illetve 2012 januárjában került sor. Ennek a kiugró elemszámnak az egyik magyarázata lehet, hogy ebben az évben a jelentkezési lapok beadása előtt is bizonytalan volt, hogyan alakulnak a felvételi keretszámok, mikor és milyen feltételek mellett vezetik be a hallgatói szerződéseket stb., így a diákok feltehetően minden lehetőséget megragadtak, hogy információhoz jussanak a választott intézmény(ek)ről, szakokról.

Az adatfelvételek során a nyílt napra látogatók átlagosan 16 százaléka vállalkozott a kérdőív kitöltésére, zömében alapszakra jelentkező, érettségi előtt álló diákok, akik tipikusan a régió nagyobb városaiból érkeztek. (A kitöltők átlagéletkora 18,75 év volt.) Hangsúlyoznunk kell, hogy statisztikai értelemben felmérésünk nem reprezentatív, hanem kísérleti

² Az 1. melléklet tartalmazza ennek a 15 kérdésnek a leíró statisztikáját (a minta elemszámát, a minta válaszainak átlagát és szórását). Az ötfokozatú skálán az 1-est jelölte be a diákok, ha döntésében egyáltalán nem játszik szerepet az adott tényező, illetve az 5-öst, ha dönten befolyásolja a választását.

³ Részeredménykről: Csuka és Szívós (2010), Csuka és Szívós (2011).

⁴ A nyílt napokon résztvevők között voltak mesterképzésre jelentkező, idősebb hallgatók is, ők azonban jelen elemzésünkben nem szerepelnek.

jellegű. Az eredmények egyfelől tanulságosak lehetnek további, szélesebb körre kiterjedő kutatások megalapozásánál, másfelől adalékul szolgálhatnak az intézményi stratégia kialakításához az adott konkrét környezetben.

Az eredményekről

A 2009 és 2014 közötti adatfelvételek alapján készített színtérképek bemutatják az egyes tanévekben megjelenő hallgatói véleményeket, illetve a vizsgálatsorozat lehetőséget ad arra is, hogy az intézményválasztási szempontok változásának tendenciájára következtessünk. A 2. és a 3. ábra az első és az utolsó vizsgálati év eredményeit tartalmazza. Az első vizsgálati évben összesen 258 fő válaszait dolgoztuk fel, míg az utolsó időszakban 273-ét.⁵

2. ábra Intézményválasztási szempontok (2009/2010)

Szempontok	1	2	3	4	5
Használható tudás					
Végzés utáni elhelyezkedés esélye					
Továbbtanulási lehetőségek (mesterképzés, PhD)					
Képzés költsége					
Későbbi kapcsolatok, barátok					
Ismerősök, barátok ajánlása					
Az intézmény felsőoktatási rangsorban elfoglalt helye					
Rokonok, családtagok ajánlása					
Korábbi évek ponthatárainak alakulása					
Kollégiumi ellátás					
Minőségi oktatás					
A felsőoktatási intézmény elhelyezkedése					
Diákmunka-lehetőségek a városban					
Szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek					
Külföldi tanulási lehetőségek					

1: egyáltalán nem fontos, 5: ez alapján döntök. A térképen sötétebb szín jelöli, minél többen választották az adott szempontot.

Forrás Saját szerkesztés.

⁵ A 2-4. számú melléklet bemutatja a közbeeső évek (2010/2011., 2011/2012., illetve 2012/2013.) színtérképeit.

3. ábra Intézményválasztási szempontok (2013/2014)

Szempontok	1	2	3	4	5
Minőségi oktatás					
Használható tudás					
Végzés utáni elhelyezkedés esélye					
Képzés költsége					
Továbbtanulási lehetőségek (mesterképzés, PhD)					
Későbbi kapcsolatok, barátok					
Szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek					
Diák-munka-lehetőségek a városban					
Az intézmény felsőoktatási rangsorban elfoglalt helye					
Ismerősök, barátok ajánlása					
Kollégiumi ellátás					
Rokonok, családtagok ajánlása					
A felsőoktatási intézmény elhelyezkedése					
Korábbi évek ponthatárainak alakulása					
Külföldi tanulási lehetőségek					

1: egyáltalán nem fontos, 5: ez alapján döntök. A térképen sötétebb szín jelöli, minél többen választották az adott szempontot.

Forrás Saját szerkesztés.

A színtérképek többféle elemzésre adnak lehetőséget. Jelen keretekben az időbeli változásokra, azon belül a válaszadók által legfontosabb szempontokra térünk ki. A két térképet összehasonlíta szembetűnő, hogy néhány év alatt megnőtt a minőségi oktatás említése, a használható tudás és a végzés utáni elhelyezkedés esélye pedig stabilan a legmagasabb értékelést kapja. Ez felhívja a figyelmet arra, hogy szükség lenne e téma percepciójának alaposabb megismerésére a középiskolás fiatalok körében. A vizsgált indikátorok között építően ezek a legnehezebben feltárátható tényezők (*Espinosa és mtsai., 2014*).

A felsőoktatásban a minőség következő dimenziói azonosíthatók: tudományos minőség (például az oktatás és a kutatás minősége), adminisztratív minőség (folyamatok, rendszerek, eljárások és az információáramlás minősége), illetve a kapcsolat minősége (például a külvilággyal való kapcsolat) (*Ruben, 1995*). A minőség mérésére lehetséges mutatószám például, hogy hányan kapják meg a diplomájukat, esetleg a hallgató/kar arány, vagy az, hogy a végzettek közül hányan és hol tudnak elhelyezkedni (*Long 2004, Monks, Ehrenberg, 1999, DeAngelo és mtsai., 2011, Siklós, 2006*).

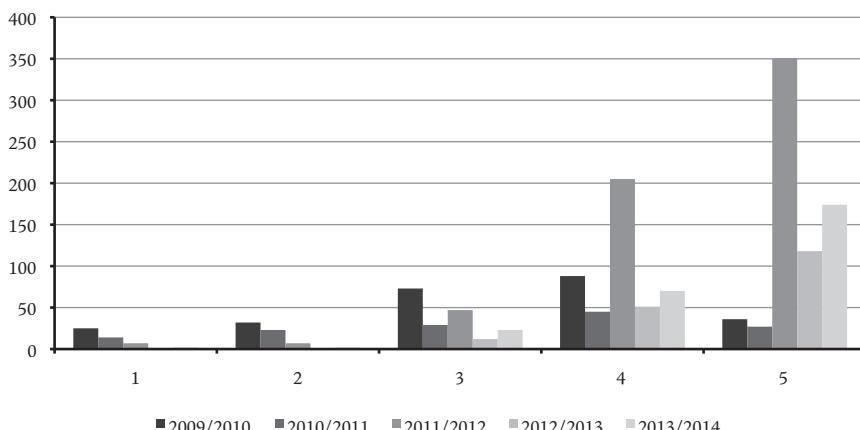
A minőségi oktatás egyszerre jelenti a hatékonysságot, eredményességet és méltányosságot is (*Lannert, 2004*). A hatékonyssági kritérium mérhető például az egy oktatóra jutó hallgatók számával, vagy az egy hallgatóra jutó kiadások nagyságával is. Feltételezhető, hogy minél kisebb az első és minél nagyobb a második arányszám, annál hatékonyabb lehet az oktatás. Ezt azonban nagyban befolyásolja az oktató „minősége”, az, hogy mennyire tudja a tananyagot átadni a hallgatóknak. Az egyetemi oktatónak gyakran egyszerre kell kiválogatni, tanárnak és adminisztrátornak is lennie. A felsőoktatásban az eredményességet nem a diákok, hanem az oktató szempontjából értelmezhetjük. Míg az alap- és középfokú oktatásban a folyamatos kompetencia-felmérések világos képet nyújtanak az eredményes-

segéről, addig a felsőoktatásban más mutatószámokat kell figyelembe venni (például a fent említett végzési, elhelyezkedési arányszámokat).

Ráadásul a „minőség” mást jelenthet a potenciális hallgatók, az egyetemen oktatók és az állam szemszögéből. Keveset tudunk arról, hogy a leendő hallgatók pontosan mit értenek minőségi oktatáson.

A 4. ábrán látható a jelentkezők minőségi oktatásra vonatkozó elvárásának időbeli emelkedése.

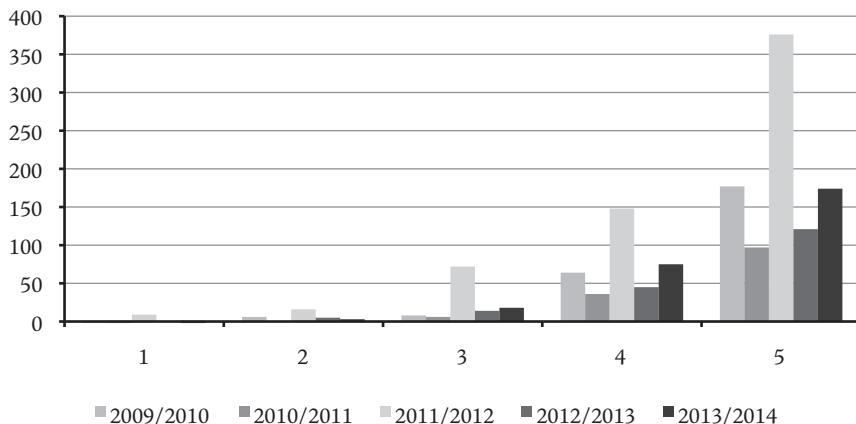
4. ábra Mennyire fontos a minőségi oktatás a döntés meghozatalakor? (válaszok száma; 1: egyáltalán nem fontos, 5: ez alapján döntök)

Forrás Saját szerkesztés.

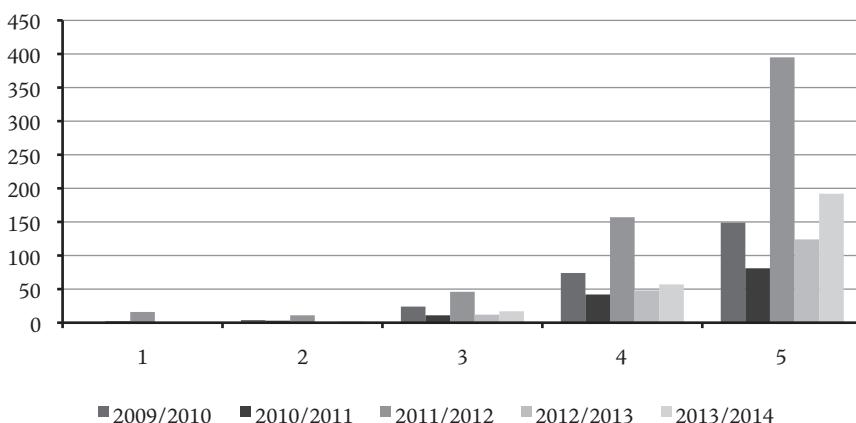
A másik kiemelten fontos szempont a végzés utáni elhelyezkedés esélye, és az ezzel kapcsolatban lévő, de önálló életet is élő szempont a használható tudás. Az egyetem elvégzése után a hallgatójelölt mindenekelőtt piacképes diplomát szeretne szerezni. A nemzetközi szakirodalomban megjelent kutatások is alátámasztják, hogy a végzettek egyre inkább figyelembe veszik, hogy a végzés után milyen esélyekkel jelennek meg a munkaerőpiacra (HERI, /Higher Education Research Institute/ 2007). A sikeres elhelyezkedéshez azonban nem mindenlegéndő az egyetemen/főiskolán megszerzett diploma. A nyelvismertetést, a szakmai gyakorlat vagy az egyéni képességek (például kommunikációs képesség, kreativitás) mind olyan tényezők, amelyek befolyásolhatják a végzés utáni elhelyezkedés esélyét.

5. ábra Mennyire fontos a végzés utáni elhelyezkedés esélye az intézményválasztáskor? (válaszok száma; 1: egyáltalán nem fontos, 5: ez alapján döntök)

Forrás Saját szerkesztés.

6. ábra Mennyire fontos a felsőoktatási tanulmányok során megszerzett, későbbiekben használható tudás az intézményválasztáskor? (válaszok száma; 1: egyáltalán nem fontos, 5: ez alapján döntök)

Forrás Saját szerkesztés.

Kérdés természetesen, hogy egy középiskolás honnan tudja, hogy mennyire hasznos az adott egyetemen megszerezhető tudás, illetve, hogy az ott végzettek milyen hamar és milyen munkahelyeken tudnak elhelyezkedni? Az egyetem kommunikációja határozza ezt meg, vagy az ismerősek véleménye alapján jutnak erre a következtetésre?

Hasonló eredményekre jutott Tőzsér is (Tőzsér, 2013), aki kisebb elemszámú mintán, nem nappali tagozatos hallgatók körében készített felmérést. Kutatásai során négy intézményválasztási faktort azonosított: elismertség (képzés színvonala, elhelyezkedési lehetőségek, munkaadók is elismerik az intézményt), ajánlás (család, barátok, ismerősök, korábbi

hallgatók kedvező véleménye), közelség (egyrészt földrajzi, másrészt személyes közelség, kötődés) és imázs (intézmény marketingtevékenysége, illetve az egyetemi életforma vonzássá). Elemzései alapján a három legfontosabb intézményválasztási szempont: létezik olyan szak, ami érdekli a hallgatót, az egyetem/főiskola közel van a lakhelyhez, illetve jól megközelíthető, és a harmadik szempont, hogy magas színvonalú az oktatás minősége.

Az intézményválasztási szempontok közül az egyetem elhelyezkedése mint befolyásoló tényező szinte mindenki hazai, illetve nemzetközi kutatásban felbukkan, igaz, elemzésein során annak döntés-befolyásoló hatása nem változott. Kasza (2011) területi szempontú elemzése is bizonyította, hogy a jelentkezők első helyen szívesebben jelölnek meg olyan felsőoktatási intézményt, amely lakhelyükhez közelebb esik, mint egy távolabbi. Kivétel lehet, ha első helyen olyan képzést jelöl meg a diákok, amely az adott régióban nem található. Az eredményeket torzíthatja az is, hogy egyes felsőoktatási intézmények székhelyük-től messzebb is nyújtanak képzéseket (kihelyezett képzések, más városokban található karok). A távolsággal kapcsolatban Forray és Hives (2008) kimutatták, hogy a távolabbi képzés nemcsak nagyobb anyagi ráfordítást kíván, hanem több lehetőséget biztosít a karrierépítés során, azaz a földrajzi mobilitás társadalmi mobilitást is jelenthet.

Az indikátorok közötti kapcsolatok

Kísérletképpen az összes felmérés adatait összegezve, a teljes sorozat adatbázisán korrelációsztárosokat végeztünk.⁶ (Ez a megoldás viszont nem veszi figyelembe a valamelyen mértékben biztosan érvényesülő időbeli változásokat.)

Az intézményválasztási szempontok között a következő összefüggéseket tártuk fel. Az, akinek fontosabb az ismerősök, barátok ajánlása, annak a rokonok, családtagok ajánlása is fontosabb. Ez az egyik tényező, amelyet a felsőoktatási rangsorok nem szoktak mérni, az intézményválasztásnál mégis döntő szerephez jutnak. A családban ugyanis az anyagi megfontolások mellett érzelmi motivációk is szerepet játszanak a döntés kialakítása során. Második megállapításunk, hogy akinek fontosabb a minőségi oktatás, azok a használható tudást is többre értékelik. A két fogalom nem egymás szinonimája. A minőségi oktatás egyre nagyobb szerephez jut, de ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy az oktatással kapott tudás a későbbiekben használható, a gyakorlatban alkalmazható lesz. Emellett közepesen erős kapcsolatot mutattunk ki a képzés költsége és a megélhetési költségek között. A család gyakran minden árat hajlandó megfizetni, hogy a gyermek továbbtanulhasson (Sági, 2009). Közepesen erős kapcsolat mutatható ki a felsőoktatási intézmény hazai rangsorban elfoglalt helyezése és az intézmény hírneve között. A hallgató szintjén értelmezett hírnév szubjektív, nyilván sokféle, akár esetleges forrásokból származik, amelyben nagy szerepe lehet a médiának. A döntésnél viszont nem elhanyagolható szerepet játszik. Figyelemre méltó viszont a felsőoktatási rangsorok hatása.

A felsőoktatási rangsorok szerepe

A felsőoktatási rangsorok és az intézményválasztási szempontok közötti összefüggésről az egyik legátfogóbb tanulmány 1998-ban született (McDonough és mtsai., 1998). A kutatás megállapította, hogy azok az ázsiai, amerikai hallgatók, akiknek a szülei is egyetemen/fő-

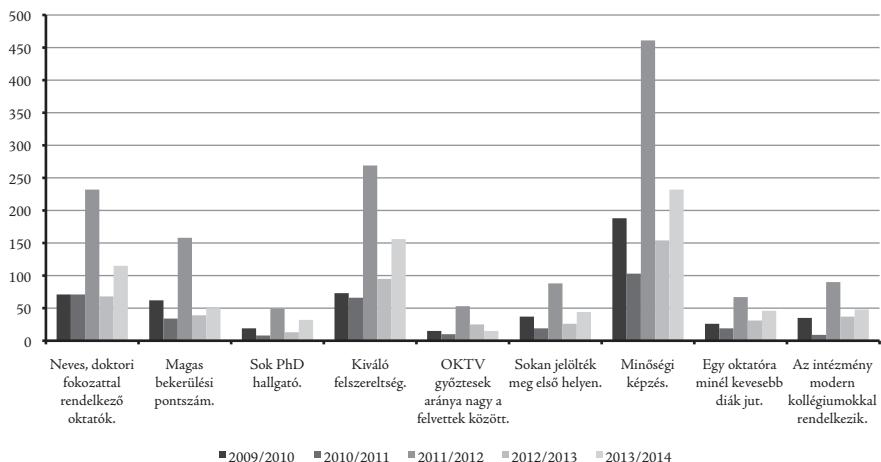
⁶ A részletes táblázat az 5. mellékletben található.

iskolán tanultak vagy magasabb jövedelmű családokból származtak, sokkal komolyabban vették a rangsorokat. Az elemzést később, 2013-ban a HERI megismételte, és kiderült, hogy az eltelő időszakban a rangsorok jelentősége tovább nőtt. Ugyanakkor nőtt a szakadék az alacsony és a magas jövedelmű családok gyermekeinek attitűdjé között. A gazdagabb családból származó diákok sokkal inkább figyelembe vették a rangsorokat, mint amit az 1995-ös felmérés mutatott (*Espinosa* és *mtsaí*, 2014).

Horstschräer, J. (2012) a diákok képessége és a felsőoktatási rangsorok figyelembevétele köztő összefüggéseket vizsgálta. Igaz-e, hogy a jobb képességű diákokat⁷ jobban befolyásolják a felsőoktatási rangsorok? A szerző a két tényező között pozitív összefüggést tárt fel, s amellett érvelt, hogy nem egy-, hanem többdimenziós rangsorokra van szükség. A felsőoktatási intézményekbe jelentkezők így kiválasztthatják, hogy melyik mutató a legfontosabb számukra, és nagyobb eséllyel jelentkezhetnek abba az intézménybe, amelyik közelebb áll hozzájuk.

Vizsgálatsorozatunk során a rangsorok ismertségére és szerepére is rátárultunk. A válaszadó hallgatójelöltek közel háromnegyede ismerte a magyarországi felsőoktatási rangsorokat, és azokat döntései során figyelembe is vették, bár meghatározó tényezővé nem váltak, és módszertanukat (a felhasznált indikátorokat) sem ismerték.⁸ Ennek ellenére a megkérdezettek azonosították, hogy melyek azok a tényezők, amelyek szerepet játszhatnak abban, hogy egy felsőoktatási intézmény jobb helyezést érjen el. A minőségi képzés, a neves, doktori fokozattal rendelkező oktatók, illetve a kiválló felszereltség évről évre előkelő helyen szerepeltek.

7. ábra Mitől lesz jobb helyezése a rangsorban egy felsőoktatási intézménynek? (válaszok száma az egyes tanévekben; egyszerre több választ is megjelölhettek)

Forrás Saját szerkesztés.

A leendő hallgatók körében a legismertebb magyarországi rangsor a Felvi évenkénti rangsora, és feltételezhető, hogy a tendencia nem változik, hiszen a diákok jellemzően jelentkezési lapjaikat is ezen a felületen keresztül, elektronikusan adják be. (A Felvi rangsorát a HVG,

⁷ „Jobb képességű” diákoknak a németországi orvosképzésben részt vevő diákokat tekintette.

⁸ Az intézmények közötti preferenciasorrendekről bővebben: *Telcs, Kosztolányi és Török* (2013).

majd a Heti Válasz rangsora követte.) A külföldi felsőoktatási rangsorok ismertségére is rákérdezünk. Évről évre a válaszadók alig 2%-a jelezte, hogy ismer nemzetközi rangsorokat, és közzöttük is alig volt olyan, aki azonosította azokat. Ez az eredmény nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy felmérésünk elsősorban alapképzésre jelentkező hallgatók körében készült, akik felsőfokú tanulmányaiak megkezdését magyarországi egyetemen vagy főiskolán képzelik el.

További kutatási irányok

A tanulmányban a több éve zajló kérdőíves felmérés eredményei alapján bemutattuk, hogy melyek azok a tényezők, amelyeket a felsőoktatási intézménybe jelentkező hallgatójelöltek figyelembe vesznek döntésük meghozatalakor. Kitértünk arra is, hogy az évek során hogyan tolódtak el a súlypontok az intézményválasztási szempontok között. Ezek közül az oktatás minősége, a végzés utáni elhelyezkedés esélye, illetve a tudás későbbi használhatósága évről évre meghatározó szerepet játszik a döntés meghozatala során. A kutatás több irányban is folytatható. Az egyik irány lehet, ha a kutatást más magyarországi felsőoktatási intézményekre is kiterjesztjük, így létrehozva egy olyan országos adatbázist, amelynek segítségével az intézményválasztási motivációk mélyebben megismerhetők, illetve a regionális, területi jellegzetességek is feltérképezhetők. Másrészt további kutatási irány lehet annak vizsgálata, hogy a felvételi feltételek változtatása mennyiben befolyásolja a hallgatójelöltek preferenciáit. Feltételezhető, hogy az oktatáspolitikai döntések akár hónapok alatt is megváltoztathatják a preferenciákat. De az is lehet, hogy az a diákok, aki tudatosan, a középiskola évei alatt készült a felvételire, nem biztos, hogy döntését rövid időn belül megváltoztatja, bár számára kedvezőtlen döntés esetén előfordulhat, hogy elhalasztja a felvételit, vagy más alternatívát keres. Harmadrészt az eddig még csak kísérletként elvégzett korrelációs számítások a késsőbbiekben – reprezentatív mintán – más statisztikai módszerekkel is kiegészíthetők, így alakítva ki pontosabb képet a hallgatójelöltek intézményválasztási motivációiról.

A szerzők köszönik

Dr. Török Ádám hasznos ötleteit, értékes észrevételeit, továbbá Konka Boglárkának és Habi Sándornak a kérdőívek rögzítésében nyújtott segítségüket.

IRODALOM

- AYDIN, C. H. (2013): A Literature Review of the University Choice Process: Models, Choice Determinants, Influential Factors and a Conceptual Framework for Turkey. In: *ICQH 2013 Proceedings Book*, Sakarya, Turkey.
- CHAPMAN, D. (1981): A model of student college choice. *Journal of Higher Education*, 52., 5., 490-505.
- CZEGLÉDI CSILLA (2009): Hallgatói attitűdök a felsőoktatási intézmények kiválasztásánál. In: Svehlik Csaba (szerk.): *A tudomány felelőssége gazdasági válságban: IV. KHEOPS Tudományos Konferencia*. 346-354.
- CSUKA GYÖNGYI ÉS SZÍVÓS MIHÁLY (2010): Rangsorok és tükröképek – ahogyan a hallgatójelöltek választanak. *Competitio*, 9., 2., 78-91.
- CSUKA GYÖNGYI ÉS SZÍVÓS MIHÁLY (2011): Vonzásokörzet, döntési szempontok, intézményválasztás. In: Csuka Gyöngyi, Kovács Bernadett, Szívós Mihály (szerk.): *Regionális gazdasági koncentráció, felsőoktatási térszerkezet, innováció*. Veszprém, 28-46.
- DEANGELO, L., FRANKE, R., HURTADO, S., PRYOR, J. H. AND TRAN S. (2011): *Completing College: Assessing Graduation Rates at Four-Year Institutions*. Los Angeles: Higher Education Research Institute, University of California, Los Angeles.

- ESPINOSA, L. L., CRANDALL, J. R. AND TUKIBAYEVA, M. (2014): *Rankings, Institutional Behavior, and College and University Choice. Framing the National Dialogue on Obama's Ratings Plan.* Washington.
- FORRAY R. KATALIN ÉS HÍVES TAMÁS (2008): *Regionalizmus és globalizáció. A felsőoktatás intézményhálózata.* Kézirat. Letöltés: http://www.forraykatalin.hu/doski/Forray_Hives_halozat.pdf (2014.04.12.)
- HACHMEISTER, C. AND HENNINGS, M. (2007): *Indikator im Blickpunkt: Kriterien der Hochschulwahl und Ranking-Nutzung.* CHE Ranking. Auswertung aus dem CHE-Rankig. Letöltés: http://www.che-ranking.de/downloads/IIB_Hochschulwahl_und_Rankingnutzung.pdf, (2014.09.11.)
- HIGHER EDUCATION RESEARCH INSTITUTE (2007): *College Rankings & College Choice: How Important Are College Rankings in Students' College Choice Process.* Los Angeles: Higher Education Research Institute, University of California, Los Angeles.
- HORSTSCHRÄER, J. (2012): University rankings in action? The importance of rankings and an excellence competition for university choice of high-ability students. In: *Economics of Education Review*, 36., 6., 1162-1176.
- HOSSLER, D. AND GALLAGHER, K. S. (1987): Studying student college choice:A three-phase model and the implications for policymakers. *College and University*. 62., 3., 207-221.
- HOSSLER, D., BRAXTON, J. AND COOPERSMITH G. (1989): Understanding student college choice. *Higher education: Handbook of theory and research*, 5., 231-288.
- JACKSON, G. (1982): Public efficiency and private choice in higher education. In: *Educational Evaluation and Policy Analysis*. 4., 2., 237-247.
- JÁRAINÉ BÓDI GYÖRGYI, SZABÓ PÉTER ÉS TÓRGYIK JUDIT (1999): A felsőoktatás-pedagógia modern megoldásai. *Educatio*. 8., 1., 192-201
- KASZA GEORGINA (2011): Lakóhely és intézményválasztás. A felsőoktatási jelentkezések területi jellemzői kilenc szak esetében (2006-2011). *Felsőoktatási műhely*, 3., 41-59.
- LANNERT JUDIT (1998): Pályorientációk. *Educatio*, 7., 3., 436-446.
- LANNERT JUDIT (2004): Minőség, eredményesség, hatékonyság. *Új Pedagógiai Szemle*, 12., 3-16.
- LITTEN, L. (1982): Different Strokes in the Applicant Pool: Some refinements in a model of student choice. In: *Journal of Higher Education*, 53., 4., 383-402.
- LONG, B. T. (2004): How Have College Decisions Changed Over Time? An Application of the Conditional Logistic Choice Model. *Journal of Econometrics*. 121., 271-296.
- MCDONOUGH, P. M., LISING ANTONIO, A., WALPOLE, M. AND XÓCHITL PÉREZ, L. (1998): „College Rankings: Democratized College Knowledge for Whom?” *Research in Higher Education*, 39., 5., 513-537.
- MONKS, J. AND EHRENBERG, R. G. (1999): *The Impact of U.S. News & World Report College Rankings on Admissions Outcomes and Pricing Policies at Selective Private Institutions.* Cornell Higher Education Research Institute Working Paper 1., Letöltés: <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cheri/1/>. (2014.09.10.)
- POLAT, S. (2012): The factors that students consider in university and department selection: A qualitative and quantitative study of Kocaeli University Faculty of Education students. In: *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 47., 2140-2145.
- RUBEN, B. D. (1995): *The Quality Approach in Higher Education: Context and Concepts for Change.* In: Ruben, B. D. (eds.): *Quality in Higher Education.* Transaction Publishers. New Brunswick (USA) and London (UK). 1-34.
- SÁGI MATILD (2009): Az iskolaválasztás oksági modellje a racionáliscselekívés-elmélet alapján. In: Lannert Judit (szerk.): *Hogyan tovább? Pályaválasztási elközpelések Magyarországon.* Budapest, Országos Közoktatási Intézet, 52-57.
- SIKLÓS BALÁZS (2006): A munkáltatói oldal igényeit is figyelembe vevő felsőoktatási minőségbiztosítási rendszerek. In: Bálint J., Polónyi I., Síklós B.: *A felsőoktatás minősége.* Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest. 37-51.
- TECLS ANDRÁS, KOSZTYÁN ZSOLT TIBOR AND TÖRÖK ÁDÁM (2013): Hallgatói preferencia-sorrendek készítése az egyetemi jelentkezések alapján. *Közgazdasági Szemle*, 60., 290-317.
- TÖZSÉR ZOLTÁN (2013): Intézményválasztási döntések a részidős hallgatók körében? *Iskolakultúra*, 7-8., 84-101.

Mellékletek

1. melléklet Leíró statisztika (a minta elemszáma, a válaszok átlaga és szórása)

	A jelentkezés tervezett éve														
	2010			2011			2012			2013			2014		
	N	át- lag	SD	N	át- lag	SD	N	át- lag	SD	N	át- lag	SD	N	át- lag	SD
A felsőoktatási intézmény közelisége/távolsága (elhelyezkedése).	257	3,4	1,2	138	3,3	1,3	629	3,3	1,2	178	3,2	1,3	262	3,4	1,1
Ismertősök, barátok ajánlása.	257	3,2	1,1	139	3,3	1,1	627	3,3	1,0	185	2,9	1,1	272	3,2	1,0
Rókonok, családrajok ajánlása.	253	3,2	1,0	137	3,2	1,1	618	3,4	1,1	184	3,4	1,0	269	3,2	1,1
Minőségi oktatás.	254	3,3	1,2	138	3,3	1,3	616	4,4	,8	183	4,6	,7	271	4,5	,7
Használható tudás.	251	4,5	,7	138	4,4	,8	621	4,5	,9	183	4,6	,6	269	4,6	,7
Kollégiumi ellátás.	256	3,2	1,3	122	3,4	1,3	621	3,4	1,3	181	3,2	1,3	273	3,2	1,3
Készöbbségi kapcsolatok, barátok.	256	3,5	1,1	138	3,7	1,0	618	3,7	1,0	181	3,5	1,1	273	3,6	1,0
Képzés költsége.	257	3,8	1,1	139	3,8	1,2	615	4,0	1,1	184	4,0	1,2	273	4,0	1,1
Szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek.	254	3,2	1,2	137	3,2	1,2	617	3,5	1,0	185	3,6	1,0	270	3,5	1,0
Az intézmény felsőoktatási rangsorban elfoglalt helye.	257	3,4	1,1	139	3,4	1,0	616	3,3	1,0	182	3,3	1,1	267	3,3	1,0
Végzettségi elhelyezkedés esélye.	256	4,6	,7	139	4,6	,6	621	4,4	,9	184	4,5	,8	271	4,5	,7
Díkmunka-lehetőségek a városban.	256	3,3	1,1	136	3,4	1,1	627	3,4	1,2	184	3,3	1,2	272	3,4	1,1
Korábbi évek pontthalatarának alakulása.	257	3,7	1,1	137	3,7	1,1	624	3,6	1,1	180	3,6	1,1	271	3,4	1,1
Külföldi tanulási lehetőségek.	257	3,3	1,2	138	3,3	1,3	626	3,6	1,2	183	3,4	1,4	271	3,3	1,3
Továbbtanulási lehetőségek (mesterképzés, PhD stb.).	258	4,1	1,0	139	4,0	1,0	627	4,1	1,0	184	4,1	1,1	272	3,9	1,1

Rövidítések: N: a minta elemszáma, átlag: a mintabeli válaszok átlaga, SD: a mintabeli válaszok szórása

Forrás Saját szerkesztés.

2. melléklet Intézményválasztási szempontok (2010/2011)

Szempontok	1	2	3	4	5
A felsőoktatási intézmény elhelyezkedése					
Képzés költsége					
Kollégiumi ellátás					
Diákmuha-lehetőségek a városban					
Korábbi évek ponthatárainak alakulása					
Az intézmény felsőoktatási rangsorban elfoglalt helye					
Minőségi oktatás					
Használható tudás					
Külföldi tanulási lehetőségek					
Továbbtanulási lehetőségek (mesterképzés, PhD)					
Rokonok, családtagok ajánlása					
Ismerősök, barátok ajánlása					
Későbbi kapcsolatok, barátok					
Szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek					
Végzés utáni elhelyezkedés esélye					

1: egyáltalán nem fontos, 5: ez alapján döntök. A térképen sötétebb szín jelöli, minél többen választották az adott szempontot.

Forrás Saját szerkesztés.

3. melléklet Intézményválasztási szempontok (2011/2012)

Szempontok	1	2	3	4	5
A felsőoktatási intézmény elhelyezkedése					
Képzés költsége					
Kollégiumi ellátás					
Diákmuha-lehetőségek a városban					
Korábbi évek ponthatárainak alakulása					
Az intézmény felsőoktatási rangsorban elfoglalt helye					
Minőségi oktatás					
Használható tudás					
Külföldi tanulási lehetőségek					
Továbbtanulási lehetőségek (mesterképzés, PhD)					
Rokonok, családtagok ajánlása					
Ismerősök, barátok ajánlása					
Későbbi kapcsolatok, barátok					
Szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek					
Végzés utáni elhelyezkedés esélye					

1: egyáltalán nem fontos, 5: ez alapján döntök. A térképen sötétebb szín jelöli, minél többen választották az adott szempontot.

Forrás Saját szerkesztés.

4. melléklet Intézményválasztási szempontok (2012/2013)

Szempontok	1	2	3	4	5
A felsőoktatási intézmény elhelyezkedése					
Képzés költsége					
Kollégiumi ellátás					
Diákmunka-lehetőségek a városban					
Korábbi évek ponthatárainak alakulása					
Az intézmény felsőoktatási rangsorban elfoglalt helye					
Minőségi oktatás					
Használható tudás					
Külföldi tanulási lehetőségek					
Továbbtanulási lehetőségek (mesterképzés, PhD)					
Rokonok, családtagok ajánlása					
Ismerőök, barátok ajánlása					
Későbbi kapcsolatok, barátok					
Szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek					
Végzés utáni elhelyezkedés esélye					

1: egyáltalán nem fontos, 5: ez alapján döntök. A térképen sötétebb szín jelöli, minél többen választották az adott szempontot.

Forrás Saját szerkesztés.

5. melléklet A felsőoktatási intézmény választását befolyásoló tényezők közti kapcsolat erőssége, ahol legalább közepesen erős kapcsolat mutatkozott

A sorrendi, ötfokozatú skálán mért kérdésekre adott válaszok közti kapcsolatok erősségének feltáráására Spearman-féle rangkorrelációs együtthatókat (ρ , „ró”) számoltunk. Az alábbi táblázatban látható esetekben mutatkozik gyengénél erősebb, és egyben szignifikáns kapcsolat a Spearman-féle rangkorrelációs együtthatók alapján ($r > 0,4$).

Milyen szempontokat vesz figyelembe, amikor felsőoktatási intézményt választ?

		Ismerősök, barátok ajánlása	Minőségi oktatás	Képzés költsége	Az intézmény felső- oktatási rangsorban elfoglalt helye
Rokonok, családtagok ajánlása	ρ	,446			
	Sig.	,000			
	N	1457			
Használható tudás	ρ		,432		
	Sig.		,000		
	N		1440		
Megélhetési költségek	ρ			,545	
	Sig.			,000	
	N			1057	
A felsőoktatási intézmény hírneve	ρ				,480
	Sig.				,000
	N				1051

Ahol:

ρ : a kapcsolat erősségét jelző mutató értéke [-1;1]

Sig.: a szignifikancia-szint (ha $\text{Sig.} > 0,05$, akkor a ρ értéke nem fogadható el)

N: a minta elemszáma (azon diákok száma, aikik az érintett két kérdésre érvényes választ adtak)

Forrás Saját szerkesztés.